

Explosiva restprodukter och avfall	1
Vad är explosiva restprodukter och avfall?	1
Några exempel	1
Vems är ansvaret?	2
Explosiva restprodukter på återvinningscentraler?	3

Explosiva restprodukter och avfall

Explosiva ämnen och föremål hör naturligtvis inte hemma i vanlig avfallshantering, likväl händer det ibland att sådana produkter hamnar där. Det här avsnittet handlar om hur man ska gå tillväga om explosiva varor kommer med i avfallet från hushåll och företag samt vilka möjligheter kommuner och återvinningsentreprenörer har att på ett säkert sätt ta emot explosiva restprodukter vid återvinningscentraler.

Se även infoblad om explosiva restprodukter

<https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/24594.pdf>

Explosiva restprodukter och avfall

Vad är explosiva restprodukter och avfall?

Några exempel

- Fyrverkerier som inte har fungerat
- Sjösäkerhetsutrustning som har gått ut i datum
- Fynd från dödsbon, rivningar, källarförråd m m
- Föremål som har tappats eller glömts vid militärövningar
- Föremål som har tappats eller glömts vid andra aktiviteter

- PU (pyroteknisk säkerhetsutrustning) som demonterats ur bilar som reparerats eller skrotats

Sjösäkerhetsutrustning är framför allt nödraketer som kasserats för att de passerat används föredatum.

Fynd från dödsbon och källarförråd kan vara både sprängämnen, sprängkapslar och ammunition, ja i stort sett vad som helst. Just sådana fynd tillhör det som måste hanteras med största försiktighet då man ofta inte säkert vet vad det är för något. Det kan ibland ha legat under lång tid och åldrats och då blivit mer instabilt.

Fynd från militärövningar blir mindre vanliga i takt med att försvaret minskar sin verksamhet men fortfarande förekommer skjutövningar på vissa håll och skjutfälten är ofta öppna för allmänheten på de tider man inte övar där.

Föremål som tappats vid andra aktiviteter kan vara sådant som råkat bli kvarglömt vid ett sprängarbete eller vid en skjutbana.

PU består främst av olika typer av krockkuddar och bältesförsträckare till bilar.

Vems är ansvaret?

- Försäljningsstället ska återta felaktiga fyrverkerier som sålts där
- Polisen har under vissa förutsättningar skyldighet att ta hand om explosiva restprodukter
- Kommunerna har ingen lagstadgad skyldighet att ta hand om sådana
- Ansvarsförhållandena är inte helt tydliga

Tyvärr är ansvarsförhållandena när det gäller explosivt avfall inte tydligt beskrivna i lagen om brandfarliga och explosiva varor.

Den som säljer fyrverkerier är skyldig att återta felaktiga produkter som kunden vill reklamera. Det gäller dock endast produkter handlaren själv sålt. En del tycker kanske inte det är värt besväret att åka tillbaka till just den handlaren eller man kanske har köpt det på någon annan ort och då är det lätt gjort att man låter prylarna ligga. Det förekommer även att fyrverkerier köps utomlands och tas med till Sverige. Felaktiga pjäser ur dessa kategorier är exempel på avfallsprodukter där ansvaret för omhändertagandet är oklart.

Återförsäljare av nödraketer brukar ta emot utgångna varor från kunder som köper nya. Om man vill göra sig av med utgångna nödraketer utan att köpa några nya är det däremot inte självklart att handlaren vill ta emot dem.

Polisen har skyldighet att undersöka och omhänderta misstänkt farliga föremål som upphittas. De är däremot inte tvungna att ta emot explosiva varor som kan kopplas till en ägare så länge det inte föreligger något brott mot tillståndsplikten och den allmänna säkerheten inte bedöms hotad. I de flesta fall brukar polisen ta emot explosiva föremål som allmänheten vill lämna in men är alltså inte i alla lägen skyldig att göra så. Alla polismyndigheter måste ha en beredskap att ta emot explosiva varor som tas i beslag i samband med brottsutredningar. Explosiva varor som påträffas

hos någon som saknar tillstånd till detta beslagas även om de inte använts i samband med något brott.

Kommunerna har ingen utpekad skyldighet i lagstiftningen att ta emot explosiva restprodukter men behovet av och önskemål om att kunna göra det kommer att öka. I och med att kommunerna övertagit tillståndsprövningen för explosiva varor anser sig polisen i vissa lägen inte skyldig att ta emot allt som kommuninvånarna vill bli av med.

Ett litet praktiskt exempel på problemet kan vara: De här kartongerna med raketer som vi hittade på morfars vind, de har nog legat där sedan 1972, tror inte vi vill försöka skjuta upp dem. När man så går till polisen så säger de att det där är kommunens ansvar att ta hand om. Då går man till kommunens återvinningscentral och där säger de att vi kan inte ta emot sådant, lämna tillbaka det till försäljaren. Det är bara det att varken försäljare eller tillverkare finns kvar idag. Vad gör man då? Risken är väl inte så liten att en del då trycker ner det i soptunnan för att bli av med skräpet och det är ju verkligen inte den lösning vi vill ha på problemet. Detta illustrerar att det kan uppstå behov och önskemål att kommuner ordnar någon form av mottagning av explosiva restprodukter.

Explosiva restprodukter på återvinningscentraler?

Ja, om återvinningscentralen har:

- *lämpligt förråd*
- *tillstånd till hanteringen*
- *utbildat personalen*
- *begränsat mottagandet till produkter i riskgrupp 1.3 och 1.4 av begärlighetsgrad B och C*
- *Avtal med transportör och entreprenör med tillstånd för destruktion*

Kan en kommun ta emot explosiva avfallsprodukter på återvinningscentraler? Kommunen har ingen lagstadgad skyldighet att göra det men det är fullt möjligt, om man skaffar ett förråd som uppfyller kraven, utbildar personal som ska arbeta med omhändertagandet och skaffar tillstånd till hanteringen. Detta är något som kan komma att efterfrågas alltmer då kommunerna i den nya lagstiftningen har tagit över tillståndsprövning och tillsyn av innehav, förvaring och handel med explosiva varor från polisen. Det är ju också en bra service till medborgarna, särskilt om den lokala polisen inte alltid är villig att ta emot explosiva restprodukter från allmänheten.

Mottagandet bör begränsas till produkter i riskgrupp 1.3 och 1.4 och begärlighetsgrad B och C. Det ställs betydligt högre krav på både förråd och kunskap hos den som ska hantera produkter i riskgrupp 1.1 och av begärlighetsgrad A. Polisen har också ett ansvar för att ta hand om sådana då allt innehav är tillståndspliktigt, de kan orsaka stor fara för allmänheten och det är särskilt viktigt att dessa hindras från att komma i orätta händer.

Kommunen behöver också kunna göra sig av med restprodukterna som kommer in och då behövs avtal med en transportör som kan köra klass 1 varor och något företag som har tillstånd att destruera explosiva varor.

Naturligtvis får man inte lämna några explosiva varor på obemannade återvinningsstationer.

Begärlighetsgrader

A Mycket stöldbegärliga:
sprängämnen, sprängkapslar, granater

B Stöldbegärliga:
Ammunition, krut, tändhattar

C Mindre eller ringa stöldbegärliga:
Fyrverkerier, nödraketer, PU

Begärlighetsgraden avgör kraven på förråd till förvaring. Högre begärlighetsgrad kräver ett kraftigare förråd som är svårare att bryta upp.

Ammunition i begärlighetsgrad B omfattar ammunition till civila handeldvapen (jaktvapen, pistoler m m) i kaliber 22- ca 50.

Fyrverkerier i begärlighetsgrad C omfattar alla i riskgrupp 1.3 och 1.4. Proffsfyrverkerier i riskgrupp 1.1 och 1.2 har begärlighetsgrad B.

En detaljerad lista med begärlighetsgrader finns i föreskriften MSBFS 2010:5, i handboken om förvaring s. 7 och i infobladet om explosiva restprodukter

När det gäller krav på förråd finns detta också närmare beskrivet i föreskriften, handboken om förvaring och infobladet om explosiva restprodukter.

MSB:s handbok om förvaring av explosiva varor

<https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/26079.pdf>

Lämpliga förråd

Förråd för explosiva varor av begärlighetsgrad B och C ska ha

- Tillträdesskydd motsvarande kraven i SS 3492

Vapenskåp

- Brandskydd i lägst EI 30 om risk för brand utifrån
- Släckutrustning

Detaljerade beskrivningar av olika typer av förråd och vilka krav som ställs för förvaring av explosiva varor i olika begärlighetsgrader finns i handboken om förvaring och i föreskriften MSBFS 2010:5.

De vapenskåp som finns i handeln och som är godkända för vapenförvaring ska uppfylla kraven i SS 3492.

Ett vapenskåp har sällan något inbyggt brandskydd. Brandskyddskravet kan då i stället uppfyllas om man t ex ställer skåpet i ett utrymme som har EI 30-avskiljning. Inget brännbart får i så fall finnas i detta utrymme. Ett förråd som står fritt på öppen mark, t ex en grusplan, riskerar inte att utsättas för brand utifrån så länge inget brännbart placeras i dess närhet (ett avstånd på minst 5 m till brännbart material eller parkerade fordon är lämpligt). Kravet på brandskydd gäller därför inte sådana förråd.

Släckutrustning för att bekämpa mindre bränder i närheten ska finnas tillgänglig i förrådets omedelbara närhet.

Tillstånd

- Mindre mängder av fyrverkerier, salutskott, säkerhetsartiklar m m får förvaras utan tillstånd.
- En kommun får bevilja tillstånd till sin egen verksamhet så länge denna inte ligger under samma förvaltning som beslutande nämnd.
- Föreståndare ska utses och godkännas av tillståndsmyndigheten.

En lista på vilka produkter och vilka mängder av dessa som är tillståndsbefriade finns på s 36 i handboken och i bilaga 4 till föreskriften MSBFS 2010:5. Det är alltså teoretiskt möjligt att bedriva mottagning av explosiva varor utan tillstånd vid en återvinningscentral men denna blir då begränsad till enbart dessa produkter och mängder. Kom också ihåg att kraven på förråd och kunskap hos personalen gäller oavsett om hanteringen är tillståndspliktig eller inte.

Kommunallagen tillåter inte en nämnd att bevilja tillstånd till sig själv eller att tillsyna sin egen verksamhet. Om det skulle förekomma i en kommun att tillstånd för brandfarliga och explosiva varor och återvinningscentralerna ligger under samma nämnd kan det lösas genom att tillståndbeslutet i detta fall fattas av en annan nämnd eller av kommunstyrelsen.

Vad man ska tänka på när det gäller föreståndare vid en återvinningscentral är att föreståndaren ofta är ensam om att ha utbildning och kunskaper om hantering av explosiva varor. Föreståndare måste då finnas närvarande vid mottagning av explosiva varor. Ett alternativ till detta är att föreståndaren kan delegera uppgifter till personer inom verksamheten som fått utbildning för det. Endast föreståndare och av föreståndare utsedda kompetenta personer ska ha tillgång till förrådet för explosiva varor.

Exempel på varor som kan tas emot på återvinningscentral

- Fyrverkerier i riskgrupp 1.3 och 1.4

- Övrig pyroteknisk säkerhetsutrustning som nödraketer, signalpatroner m m

- Ammunition till handeldvapen, krut, tändhattar

- PU (krockkuddar etc)

- Patroner till bultpistoler, startpistoler, slaktmasker m m

Exempel på varor som inte bör hanteras på återvinningscentral

- Sprängämnen och sprängkapslar

- Militära artiklar: ammunition, granater, minor, pansarskott m m

- Nitroglycerin och nitroglykol

- Svartkrut

- Pikrinsyra

- Synligt skadade eller åldrade varor

- Varor som är svåra eller omöjliga att identifiera

Sprängämnen, sprängkapslar och olika slag av militära artiklar hör oftast till riskgrupp 1.1 och begärighetsgrad A, vilket innebär att de är i många fall farligare att hantera än andra artiklar och mycket eftertraktade i den kriminella världen. För att få tillstånd att hantera dessa krävs dels

kunskap om hur de ska hanteras, dels ett mycket kraftigare förråd än för varor av begärlighetsgrad B. Polisen ska ta hand om sådana varor

Nitroglycerin och nitroglykol förekommer sällan utanför sprängämnesindustrin men om man skulle komma i kontakt med dem så är de ytterst farliga att hantera eftersom de är mycket stötkänsliga och exploderar med stor sprängkraft. Ett praktiskt exempel för att illustrera känsligheten: Om man tappar en stängd behållare med nitroglycerin från ca 1 m höjd är det stor sannolikhet att den detonerar. Nitroglycerin förekommer även i läkemedelsindustrin, dock i små mängder.

Svartkrut (begärlighetsgrad B) är ett gråsvart pulver som oftast förekommer i olika former av granulat. Svartkrut är mycket lättantändligt och känsligt för stötar, slag och friktion och massexploderar (riskgrupp 1.1) om det innesluts.

Pikrinsyra är i **torrt** tillstånd känslig för stötar, friktion och upphettning. I kontakt med metaller bildar pikrinsyra mycket känsliga explosiva ämnen. Pikrinsyra kan okänsliggöras om man fuktar den med vatten. Den blir då relativt ofarlig att hantera så länge den hålls fuktig och man iakttar normal försiktighet. Pikrinsyra förekommer framför allt på sjukhuslaboratorier där den används till infärgning av vävnadsprover. Ren pikrinsyra är ett stabilt ämne som kan förvaras utan risk för explosion så länge den inte kommer i kontakt med metaller eller utsätts för stötar, friktion eller upphettning. Även om det inte är så sannolikt så finns risken att kristaller som fastnat i gängen till locket kan antändas av friktionen om man försöker öppna en gammal förpackning med pikrinsyra. Undvik därför att öppna burkar med pikrinsyra som varit öppnade tidigare.

För produkter som är synligt skadade eller åldrade och sådant man är det minsta osäker på vad det egentligen är gäller **största möjliga försiktighet**.

Åldrade, skadade och svåridentifierade varor

- Rör aldrig synligt skadade eller åldrade explosiva varor utan att först kontakta polis
- Äldre typer av dynamit kan utsöndra nitroglycerin
- Rör aldrig svåridentifierade föremål som kan misstänkas innehålla explosivämnen
- Spärra av och kontakta polis

Det händer då och då att det görs fynd av gamla sprängämnen och andra explosiva varor. Inte alltför sällan görs dessa fynd av personer som själva inte är medvetna om riskerna med det de

hittat. Det kan därför också finnas en viss risk att sådant kommer in till återvinningscentraler. Rör inget sådant utan att först kontakta polis.

Explosiva varor åldras och förändras både fysiskt och kemiskt med tiden, särskilt om de utsätts för miljöpåverkan som värme, kyla, väta eller solljus. I dynamit som åldras sker med tiden en fysisk förändring genom att olika komponenter skiktas och sedimenterar. Detta är särskilt farligt i äldre typer av dynamit som är baserade på nitroglycerin då det finns risk att nitroglycerinet kan komma ut i fri form. Dessa är idag sällsynta, användningen av nitroglycerin i dynamit fasades ut redan under 1940-talet. I vissa dynamityper fanns det dock kvar under längre tid och än idag görs det källarfynd av saker som kan ha legat i 100 år. Hittar man gamla dynamitpatroner som omges av vätska ska man vara extra försiktig. Vätskan kan i värsta fall vara nitroglycerin.

Moderna sprängämnen som ANFO och emulsionssprängämnen är i sig mindre känsliga och de bryts heller inte ner till mer känsliga och farliga produkter när de åldras. Riskerna med dessa är därför avsevärt mindre.

Grundregeln för alla okända och svåridentifierade föremål är: Rör inget som kan misstänkas innehålla explosivämnen som man inte är säker på vad det är utan att först kontakta polisen för rådgivning. Vid misstanke om fara bör området kring föremålet först spärras av. Kontakta i första hand polisen, även vid fynd av militära artiklar. Polisen har ansvaret för att undersöka och omhänderta misstänkt farliga föremål, även militära artiklar, på alla platser utanför militärt område. Om polisen inte själva kan identifiera eller omhänderta ett föremål kan de kontakta experter inom försvaret och vid behov även tillkalla en bombgrupp.

Destruktion av explosiva varor

- Får endast utföras av polisen och den som har kunskaper och tillstånd från MSB.
- Öppen förbränning vanligt, kräver tillgång till avskild brännplats.
- PU destrueras genom utlösning i eller utanför fordon.

Bilden visar bränning av kasserat krut.

Frågor om tillstånd för destruktion av alla typer av explosiva varor hänvisas till MSB, detta gäller även PU.

Vissa polismyndigheter destruerar i egen regi, något som kräver tillgång till personal med rätt kunskap samt en lämplig plats, andra har avtal med något företag som destruerar. Företag som tillverkar explosiva varor har i de flesta fall också möjlighet att destruera t ex spill från monteringsarbeten, kasserade satser och varor som reklamerats eller av annan anledning lämnats i retur. De har då ofta en brännplats i anslutning till tillverkningsstället.

PU destrueras av allt fler aktörer i takt med att antalet bilar utrustade med PU som skrotas blir allt fler. Förutom hos billtillverkarna och de som tillverkar PU görs detta också på bilskrotar och större återvinningsföretag.